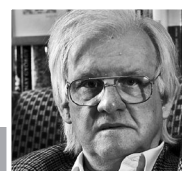

Ősök által megélt sors

Jankovics Marcell: *Trianon*,
Méry Ratio Kiadó, 2019.

Szokolczay Lajos
(1941, Nagykanizsa)
irodalomtörténész, művé-
szetkritikus, Kismaroson él,
Széchenyi-díjas

Hogy lássuk, Jankovics Marcell, a polihisztor minő fájdalmak útját tapossa könyvében – százéves parázzsal a talpa alatt és százéves vulkánhamuval a tüdejében –, érdemes pár mondatot a korabeli magyar sajtóból idézni. Mind az 1920-ban bennünket ért gyalázatért (más szó is ideképzeltető) emel szót.

„Az ítélethirdetés megtörtént és halálra szól. Kínos és gyalázatos halálra, amely kimondhatatlanul embertelenebb, mint amilyennel a középkor hordáit letörölték a népek táblájáról” (Móra Ferenc: *A sír, hol nemzet súlyed el*). „Elvették, s most véle nagyra vannak, / Törött, véres kardját a Magyarok. / De míg minden nép a sírját ássa, / Van szava, hogy világgá kiáltsa. // Csak mi, csak mi ne verjük kebelünk, / Csak mi, csak mi emeljük fel fejünk! / Tiporhatják szűz-tiszta igazunk, / Csak mi, csak mi ne hagyjuk el magunk! // De hirdessük gúzsba kötött kézzel, / Sebes ajakkal, lázadó vérrel, / Idézve menny, pokol hatalmait, / Hogy béke nincs, hogy béke nincsen itt” (Reményik Sándor: *Nem*

nyugszunk bele). „De nem mondtam ki azt a szót soha. És most már nem is tudom kimondani, csak ennyit: valami fáj, ami nincs. Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról – arról, hogy akinek levágták kezét és lábát, sokáig érzi még sajogni az ujjakat, amik nincsenek. Ha azt hallod majd: Kolozsvár és ezt: Erdély és ezt: Kárpátok – meg fogod tudni, mire gondoltam” (Karinthy Frigyes: *Levél*). „Trianon gyászos napján, magyarok, / Testvéreim, ti szerencsétlen, átkos, / Rossz csillagok alatt virasztva járok, / Ó, nézzetek egymás szemébe nyíltan, / S őszintén, s a nagy, nagy sír fölött / Ma fogjatok kezet, s esküdjetek / Némán, csupán a szív veréseivel / S a jövő hitével egy nagy esküt, / Mely az örök életre kötelez, / A munkát és a küzdést hirdeti, / És elvisz a boldog feltámadásra, // Nem kell beszélni róla sohasem? / De mindig, mindig gondoljunk reá! (Juhász Gyula: *Trianon*).

Akármekkora volt a végzetlen fájdalmunk, Juhász Gyula – ahogyan Erdély lelkiismerete,

Kós Károly is a *Kiáltó* szóban – a munkát és a küzdelem hirdeti. Csak így jöhet el – el is jött! – a talpra állás. A történész, filmrendező, jelképkutató és mitológiában jártas szerző, aki úgy rajzol, mintha Isten csak arra teremtette volna, album jellegű, gyönyörű könyvében a talpra álláshoz vezető *keresztutat* járja be. A szöggel átütött tenyér fájdalmával. Ám, ami zseniális találata, az az örökérvényű tiltakozásnál is hatékonyabb.

Bár, főleg a szövegválogatásban, nem ódzkodik a dráma fölédzésétől, rajzai karikatúrisztikusak, vagyis többé-kevésbé gúnyrajzok. Igaz, hogy az aradi hősök portréi a szabadságharc katonai érdemrendjeinek babérkoszorúiba vannak foglalva – a tizenhárom vértanú közül csupán négy volt született magyar –, ám

a gúny kése ott hasít igazán, ahol hőhérait kell megleckéztetni (s itt nemcsak a Lenin-fiúkra gondolok, hanem mindazon magyar és nemzetközi politikus-szélhámosokra, van belőlük elég, akik – önzésből, tudatlanságból, bosszúból stb. – a sírunkat ásták).

Furcsa könyv a *Trianon*. Műfaját tekintve besorolhatatlan. Egyrészt, az időrendet követve, történelmi tabló (ilyen-olyan kitekintéssel), másrészt, és alighanem ez a fontosabb, az *ítélkező* rajzok révén nem akármilyen (mondjam: igazságtévő?) példatár. Hol mosollyal, hol dühvel érzett szarkazmusa olyan *keményység*, amelyen – jöllehet a megtörtétek visszafordíthatatlanok – a nagyhatalmak és a kis antant gyalázatos (törvénybe fogalmazott) *sarabolása* ki-csordul.

Ebben a „halálos játékban” – mi más volna Jankovics döntnökökön való számonkérése, mint szenvedéllyel előadott, a saját lelkét is megnyugtató igazságkeresés – a grafikai vonal (tekintsük élőnek) elveszejtí báját, és gúnnyal alkalmazkodik a különbnél külön helyzetek megjelenítéséhez. (Lásd, amikor a Tanácsköztársaság idején – „eltiltották a papokat és apácákat a tanítástól, az egyházi iskolákat állami tulajdonba vették” – a szivarozó Lukács György és Kunfi Zsigmond a papot és az apácát rúgással akarja megregulázni.) Hol van már a János vitézi száguldó vonal kecsessége, vagy a paripák azon röppályája, amikor az ég összekötődik a földdel! Most szigorú ítélkezés van, könyörtelen józansággal előadott vonal- és folttánc. Olyan dinamikával, hogy beleremegjen a Föld! Ugyancsak a Lenin-fiúk ténykedését nyugtázza megrázó erővel az a szenvedő magyar trikolór, amelyen a vörös sávból úgy csurog le a vér, fuladásra ítélve a fehéret, bepiszkítva a zöldet, mintha vágóhídon lennének. „A vörös szín eröl-

tetése és a nemzeti színek mellőzése csaknem az egész lakosság hazafias érzelmeit sértette.”

Am az erőteljes, szövegében és grafikai arzenáljában is karakteres történelmi tabló legnagyobb erénye – minden ebből következik, ez teszi a bírálót hitelessé – a személyesség. Az ősök által megélt sors, mint követendő valóság, amelyhez az utód tudatosan igyekszik igazodni. Nem véletlen az album előszavában szereplő vallomás. „Az elszakított országrészeket tőlem nem tudták elszakítani. Igaz, a rendszerváltásig, értsd: a főlzabadulásig Horvátországon és Ausztrián kívül egyikben sem jártam igazán. Nem akartam szomorú lenni. Na, de azóta! Bármelyikbe megyek, otthon érzem magam. Otthon is vagyok mindegyikben. Sokszorosán érintetten. Horvát és magyar gyökerű apai nagyapám miatt, aki életének javát Pozsonyban élte le, magyarrá vált szlovák felesége miatt, a másik székely nagyapám és az ő felesége miatt, aki csallóközi magyar család gyermeke volt. Elszakított országrészeket képviseltek

mind a négyen. Az erdélyi és csallóközi ág él és virul, ők tesznek róla, hogy a vérem ne fogyjon el. (...) Felmenőim jó magyarok voltak, vagy jó magyarrá lettek. A horvát ősök, akik a közös hazát védték a török ellen; tiroli osztrák szép-nagybátyám, aki sógorával, szépapámmal együtt harcolt 1848/49-ben a magyar szabadságért és sokévi börtönt is szenvedett érte; lengyel szépapám, 1831-ben Bem segédtisztje, aki már magyarországi lakosként ajánlotta föl szolgálatait a hazának; Szamosújvár alapítói. Ők is magyarságra neveltek.”

A főntieket egy szép rajz ugyancsak hitelesíti. Drámai üzenettel, hiszen a díszes harisnyát és bujkát viselő székely szépapát, Bartha Lajost egy vellával mellen szúrták, sőt, egy balta a kapon keresztül a fejét is próbálja széthasítani. A grafika és szöveg párhuzamára – máskor beszédes ellentétére – igencsak figyel a szerző,

hiszen az 1848. október 19-én kezdődő román gyilkolások borzalma – sok egyéb mellett ez is Trianon előzménye – szinte statisztikai bőséggel van előttünk. Nem akármilyen kivégzésekkel. Kisenyeden 140, Gerendkeresztúron 200, Zalánán és Abrudbányán 1700, Boroskrakkón és környékén 200, alig egy héttel később ugyancsak Zalántán 700, Borosbenedeken 400, Magyarigenben 200 volt a magyar áldozat. És még 1920-ig sem jutottunk el, az utána következő időkről (Szárabajta, Tito partizánjainak öldöklése stb.) nem is beszélve.

Jankovics, mert tisztességes gondolkodó, senkinek nem ad föloldozást. Trianon előzményeit taglalva, jóllehet sokkal jobb körülmények között éltek nálunk a nemzetiségek, mint más országokban, a veszített háború, a szomszéd országok mohósága és a királyok, politikusok bosszúvágya mellett a magyar uralkodó osztály szűklátókörűségét sem hallgatja el. (Remek rajz, amikor a fotelban ülő „Döbrögi uram” hosszú szárú pipáját – előzékenységéből – egy rogyant térdű bocskoros szlovák gyújtja meg.) Viszont, ahol kell, már ami az igazságot illeti, rajztollával kegyetlenül vág. A hiteles, általa választott szövegeket – az irodalomjegyzék ugyancsak tartalmaz – úgy akarja fölülírni (mert a rajz érzelmeiket is kivált), hogy esszézerű gondolkodása még hatékonyabb legyen. Nála a rajz sosem illusztrál, hanem virgonc keserűséggel sorozattá válva közvetíti a személyes sorsokkal megtűzdelt történelmi drámát.

Aki a könyv hátlapján a szivarozó Winston Churchillt meglátja – fekete öltönye és cilindre maga a gyász! –, majd szembesül az első és hátsó borító belsején szereplő csaknem 100 (!) politikus portréjával (köztük ismert személyiségek: Ferenc József, Clemenceau, Sztálin, Apponyi gróf, Hitler, Benes, Mussolini stb.; a Tanácsköztársaság szovjetek által kivégzett bűnösöknek a homlokán vércsillagos lött lyuk), az sejtetheti, hogy eme figurák milyen dinamikus rajzok alakjai lesznek az albumban. Árulkodó jegeiket ismerjük a történelemből.

A rajzoló hol az egyszerű fekete-fehér vonallal, hol a hazugság-testeket kitöltő fekete, illetve színes folttal teszi érvényessé üzenetét. Legyen az az országdarabolás bámulata (*Elejtették*), a Clemenceau-nál különbéke-ötlettel próbálkozó IV. Károly visszautasított kézfogása (végül is Ottokar Czernin gróf közös külügyminiszter Clemenceau-t végképp ellenünk fordította), vagy a Tanácsköztársaság két vezetőjének, Landler Jenőnek és a beléje karoló Kun Bélának vörös bőregékként való repülése (... *huss, kirepült!*), avagy az elfogult bírósági tárgyaláson ítélező négy antant-nagyhatalom képviselőjének gesztusértékű magatartása (A „*bírák*”) és az „*ügyészként*” is hatásos bajkeverő hazugságadata (Benes „*közüvadás*”): a karakterekben ott van a jellem is.

Balassagyarmat, a hős város – kiüzte a cseheket – és a Sopron körzetébe bevonuló osztrák csendőrséget megállító *Rongyos gárda* nem véletlenül kap a hősök talpázatát jelentő, boggal cifrázott piros-fehér-zöld szalagot. És nem véletlen a román vágó – *Traian Băsescu hajóskapitány zászlójelzései: A Dnyesztortól a Tiszáig, 2016. december 1.* – kifigurázása. Ez utóbbival kapcsolatban megértjük a rajzolóművész kesernyés dühét, annál inkább is, hiszen Borrow angol katonatiszt szerint igencsak ki lettünk fosztva. Magyarán: 1919. október 4-ig 32 168 (!) vagon haladt át a Tiszán Románia felé, hadianyaggal és áruval megrakottan.

A rajzos történelemkönyv súlya, akarjuk, nem akarjuk, agyonnyomja a történelmet. Azt is mondhatnám: megsemmisíti. A frakk mögül hiába kandikál ki a nagy konspiráció egyik kiagyalójának, a Tigrisnek, vagyis Clemenceau-nak csíkos farka (épp az átvert Kun Bélát lekézteti – *Bevette*), a karikaturista észrevette, hogy eme nemtelen, szőrös kunkor, hiába a diktátumra ráütött pecsét, sosem lehet zászló. Mert ahhoz tartás kell, több ismeret kell, hazaszeretet kell, a másik nép megbecsülése kell.

És minthogy Jankovics Marcell rajz- és gondolkodásfolyama nem szakad meg a bécsi dön-

téseknél, megsemmisítő tustollával korunk Draculáit is megidézi: az őrzőgő faluromboló Ceaușescu (a grafika címe: „*Dracula*” 1965–1989) mellett például a piros-fehér-zöld virágok ültetésének a tilalmát bevezető Gheorghe Funart, Kolozsvár hajdani polgármesterét is. Nem beszélve közelmúltunk gyalázatáról, mikor is a D-209-es ügynökből magyar miniszterelnökké avanszált Medgyessy Péter Adrian *Năstase* román kormányfővel koccint Erdély Romániához való csatolásának ünnepén – 2002. december 1., Kempinski Hotel. A megalázkodó magyar politikus pezsgőspohara a koccintás erejétől eltörött (!), ami egyben a grafikus bosszúját is jelenti.

Mi a *Trianon* című rajzos album legnagyobb értéke?

A nyílt beszéd. Annál nagyobb tett sohasem kell, mint amit a kesernyés ítélező elvégzett: feje tetejéről a talpára állította a poharat.